

Ars Organi 44 (1996) június, szeptember

A német nyelvű orgonás szaklap nyári száma – felkészítve az olvasót a GdO július végén kezdődött angliai tanulmányútjára – ismét több írást szentelt az *angol katedrálisok orgonáinak és orgonazenéjének*. Paul Hale tanulmánya („Englische Kathedralorgeln”) 22 oldal terjedelemben, számos hangképvázlatot bemutatva részletesen ismerteti a szigetország orgonáinak az előző számban már vázolt történetét. Michael D. Harris írásában („Die Musik für die symphonische Orgel in England”) az ezekre a hangszerekre a múlt század utolsó harmadától a közelmúltig komponált utóromantikus zenének a jellemzőiről és főbb képviselőiről olvashatunk.

Hermann J. Busch rövid cikkében („Einiges vom Orgelüben”) kezdő orgonisták számára hasznos összefoglalását nyújtja a *hatékony gyakorlás módszertanának*.

Az „Orgelportrait” rovat ezúttal két hangszerről tudósít. Christoph Lehmann a *tangermündei Szent István-templom 1624-ben épült Scherer-orgonájának (III/32) restaurálásáról* számol be. A hangszer építője – az ifjabb Hans Scherer – korának legnevesebb hamburgi orgonaépítője volt. Az eltelt évszázadok alatt az orgonát számos alkalommal átépítették. Mivel azonban mára ez az egyetlen olyan hangszer, melyben még nagyobb összefüggő, többé-kevésbé rekonstruálható Scherer-orgonarészek találhatók, a Schuke-üzem által végzett munkálatok céljával az eredeti hangszer lehetőség szerinti visszaállítását tűzték ki. Az eredeti diszpozícióról nem maradt fenn dokumentum, így azt a már átépített, XVIII. század eleji hangszer leírásából és hasonló hangszerek fennmaradt hangképeiből rekonstruálták. Ezt követte a sípanyag azonosítása. Négy változat kivételével minden regiszterből maradtak sípok, ezek alapján – két, egymástól független, de azonos menzúrákhoz jutott számítás után – lehetővé vált a hiányzó sípanyag pótlása. A sípkészítők különleges feladata volt az eredeti – természetes úton szennyeződött – kemény ólomlemezekhez hasonló öntvény előállítás. A gondosan analizált régi ólom összetétele alapján mesterségesen szennyezték az új sípokhoz használt öntvényt. A kiöntött lemezt a korabeli gyakorlatnak megfelelően kalapálásal vékonyították a szükséges méretűre. Az újonnan készített szálladákhöz, a traktúrához és a játszószekrényhez más XVII. századi hangszerrel szolgáltak mintául. A hangolást a M. Praetorius által leírt középhangos temperatúra szerint készítették, a szélellátáshoz felhasználták a XIX. század közepéről fennmaradt hat ékfúvót.

A másik bemutatott orgona a *kölni Szent Mihály-templom hangszer*. A hatalmas templomban a legutóbbi évekig egy kisméretű, 23 regiszteres, főbb részeiben a századelőről való táskaladás hangszer szolgált. A tavaly elkészült új orgonát (III/37, Fa. Sauer) a tervező a templom neoromán stílusához igyekezett igazítani, ezért a hangzás későromantikus jellegű lett. Az orgonába beépítették az eddig szolgált hangszer több, századelőn készült sípsorát, néhány további, ajándékba kapott romantikus változatot valamint egy 1850 körül épült angol orgona áruba bocsátott 10 regiszteres redőnyművének sípjait. Az új orgonarészeket a diszpozíció, a menzúrák, a szélellátás és az intonálás tekintetében a régi sípanyaghoz igazították. Így egy főműre, redőnyműre és magasnyomású (115 vízmm) szőlőműre valamint 32'-as pedálra osztott – mechanikus játszó- és elektromos regisztertraktúrájú – hangszer született. És ami néhány éve még silányságnak számított, az ma ismét az értékek közé emelkedett: az orgona hat vonós- és princípalregisztere – köztük egy teljesen új változat – ugyanis részben vagy egészben horganyból készült; „e sípok élesebb hangja a visszhangos akusztikában világosabban rajzol” – írja az ismertetés. A szerző összefoglalóan megállapítja, hogy míg az effajta, egy bizonyos stílust követő orgonán a mintául szolgáló korszak irodalma kívülően hangzik, addig más stílusok számára a hangszer esetleg nem is hozzáférhető. A „modern” kompromisszum-orgonán azonban – amelyen valahogy minden eljátszható – valójában semmit sem lehet illően megszólaltatni.

A szeptemberi számot Michael Heinemann rövid tanulmánya vezeti be, melyben *Johannes Driessler* koráldallamokra írt nyolckötetes *orgonaszonáta-gyűjteményét*, az abban alkalmazott zeneszerzői technikát elemzi és értékeli.

Michael Zywiets írásának a múlt század második felének egyik figyelemreméltó berlini zenepedagógusának és zeneszerzőjének, *Albert Becker*nek a munkásságát vázolja fel, majd részletesen ismerteti a komponista *orgonaműveit*. Becker zeneszerzőként csak 46 évesen, már java férfikorában vált ismertté, amikor 1878-ban b-moll miséjét Liszt javaslatára bemutatták. Orgonaművei zeneszerzői termésének csak csekély részét teszik ki; az oeuvre egészen az erősen konzervatív, az újromantikus törekvések elől elzárkózó Berliini Művészeti Akadémia hatása az uralkodó. Műveinek előadásában azonban Becker az Otto Diemel és Heinrich Reimann nevével fémjelzett irányzat hívévé szegődött, mely az orgonát romantikus zenekarként kezelte és igyekezett annak szélsőséges dinamikai és hangszínezési lehetőségeit kihasználni.

Az 1866-ban felavatott és 1943-ban kiégett *berlini Új Zsinagóga* megépítésekora a világ legnagyobb zsinagógája volt. *Orgonáiról, orgonistáiról* Hans Hirschberg emlékezik meg. A templom első hangszerét (III/45) a zsinagóga megnyitására Carl August Buchholz berlini orgonaépítő készítette el. Az orgonát az elzászi reform szellemében 1910-ben a ludwigsburgi Walcker-cég építette át. Az átalakított hangszert (IV/91) a világ legnagyobb zsinagóga-orgonájaként tartották számon. Sípjait, szerkezetét a tóraszékény körüli karzaton, a gyülekezet számára láthatatlanul, díszes tölgyfarácszat mögött helyezték el. Távművét 45 méter távolságból elektromos traktúra működtette.

Michael Kaufmann tanulmányában az *osnabrücker városi konzervatórium* 1940-ben felavatott *Rohlfing-orgonájáról* (III/29) olvashatunk. Az orgonaépítés története kapcsán arról is értesülhetünk, hogy miért és miként igyekezett a náci totalitárius hatalom ideológiai propagandájának fontos eszközévé tenni ezt a szakrális hangszert.

Stefan Nusser egy XVI. század végi, az idei 13. Magdeburgi Telemann-Napok keretében meglátogatott orgona történetét ismerteti („Die »Orgelprobe« auf Schloß Gröningen”). A ma már teljesen átépített és a halberstadti Szent Márton-templomba áthelyezett hangszert eredetileg a gröningeni kastélykápolna részére készítette David Beck mester. 1596-os felavatásán a kor 54 legjelentősebb német orgonistája – többek között J.L. Haßler, C. Haßler, M. Praetorius, H. Praetorius és H. Compenius – vett részt. A kétmanuális orgona az akkori Németföld egyik legjelentősebb hangszere volt, így azt M. Praetorius is leírja azt „Organographia” című munkájában.

Frank-Harald Gress a *drezdai evangélikus kastélykápolna* 1612-ben épült *Gottfried Fritzsche-orgonájának rekonstrukciós elképzeléseiről* tudósít. A hangszerből immár fél évszázada semmi sem létezik, orgonaépítészeti és zenetörténeti jelentősége miatt azonban – a kápolnában működött hajdan Hans Leo Haßler, Heinrich Schütz és Michael Praetorius is – ez év májusában egy háromnapos kollokviumra gyülekezett össze a drezdai Zeneművészeti Főiskola és a Schütz Archivum meghívására mintegy húsz zenetörténész, orgonista és orgonaépítő, hogy az orgona újraépítésének értelméről és lehetőségeiről tanácskozzon. Bár néhány részletkérdés csak analógiák vizsgálata alapján válaszolható meg, sőt egyes esetekben hipotézisekre kell hagyatkozni, mégis, a levéltári és irodalmi adatok valamint a Fritzsche-család hangszereinek maradványai lehetővé teszik egy hangzásbeli, technikai és építészeti rekonstrukciós koncepció kidolgozását.

Az „Orgelportrait” rovat első írásában *három romantikus holland orgona* különféle elképzelések szerinti *felújításáról* olvashatunk. A másik cikk egy két évtizede elnémult romantikus hangszer újjáépítéséről ad hírt. Az *annabergi Szent Anna-templom orgonáját* 1884-ben építette fel mechanikus kúpladás szerkezettel a Walcker-cég (III/56). Tíz évvel később a hangszert a Jehmlich-üzem pneumatizálta és nyolc változattal bővítette. Az elmúlt évben lezárult és több mint kétfélmillió márkát felemészítő felújítás során – melyet a bautzeni Eule-cég végzett – rekonstruálták a mechanikus traktúrát, a barkerszerkezetet valamint a Walcker-féle játszóasztalt. E fő szerkezeti elemek mellett helyreállítottak több sajátos múlt századi részletmegoldást, így például az átcsapó oboa saját regiszterrekesze szélellátásának szabályozásával „redőnyözhető”.

A lap 48 oldalas hirdetési anyagából számos jövő évi rendezvényről is értesülhetünk, ezek közül itt csak kettő említessék: 1997. szeptember 9–21. között kerül sor Freibergben a III. Nemzetközi Gottfried Silbermann Versenyre – a kiírásban Bach-művek szerepelnek (felvilágosítás: Gottfried-Silbermann-Gesellschaft e.V., Obermarkt 16, D-09599 Freiberg, tel.: 00 37 31/222 48); 1997. január 15–18-ig pedig „Orgona és templom-akusztika” címmel tart *intenzív kurzust* a stuttgarti Fraunhofer-Institut für Bauphysik (tájékoztató: Dr. Angster Judit, tel.: 00 49 711/970 34 05, fax: 00 49 711/970 33 95).

HangszerVilág VI (1996) 3. és 4. szám

A hangszerész-újság júliusi számát Szakács István és Koppány Zoltán terjedelmes cikke („Válasz [...]”) nyitja meg. Az orgonakészítők a *kővágóörsi evangélikus templom műemlékorgonáját* újították fel, írásukban a munkájukat bíráló jegyzőkönyvre reagálnak. Ebben bizonyítani igyekeznek, hogy a jegyzőkönyv szerzői szakmailag és emberileg is alkalmatlanok egy ilyen eljárás hiteles lefolytatására, s hogy saját kővágóörsi munkájuk nem hagy maga után szakmai kívánnivalókat. Együttal – többek között – megállapítják, a szóban forgó személyek egy „mindent egy kézben tartani akaró monopolisztikus hatalom” ügynökei, akik a becsületes orgonaépítőt „...közellenségként kezelik s üldözik...”

Pálfi Domokos hangszerész-tanuló rövid tanulmányban ismerteti a *hódmezővásárhelyi unitárius templom 1910-ben épült orgonájának* történetét. A szegedi Soukenik és Rukovina-cég műhelyében készült romantikus hangszer (II/15) sípjait a 70-es években az egyházközség kényszerhelyzetben eladta. A sípok szerencsés körülmények folytán a közelmúltban visszakérültek a templom tulajdonába, így megkezdődhet a hangszer felújítása.

A folyóirat októberi (4) számát Kormos Gyula írása vezeti be („A műemlékorgonák restaurálásakor »a plexiüveg használata fa helyett csupán részletkérdés«, »a PVC-cső nagyon is megfelel«?!?”), melyben reflektál az előző számban Szakács István és Koppány Zoltán orgonakészítők részéről a személyét ért vádakra. A szerző tucatnyi pontban cáfolja a „Válasz [...]” című, „súlyosan rágalmozó, a bulvárlapokat és a Kacsma-magazin színvonalát is alulmúló” cikk állításait és rámutat a szerzők „temérdek szakmai tévedésére”.

Ugyancsak a „Válasz [...]” című írást tűzi tollhegyre Kovács Lóránt („Gondolatok »Válasz« után”), melyben személyes tapasztalatai alapján védelmébe veszi a harkai orgonát és felújítóját, Kormos Gyulát (a hangszer hangja „...egészséges, tiszta, izlésesen intonált, nemes ...”, „... e munkája alapján Kormos Gyulát az ország egyik legjobb szakemberének tartom...”). A cikk írója a továbbiakban kiáll a műemlékrestaurálási elvek hangszerész-alkalmazása mellett is: „Megrökönyödtem, milyen hallatlan cinizmusallal szól Szakács István és Koppány Zoltán a műemlékvédelem egyik alapelveiről, mely a lehető legtöbb eredeti alkatrész felhasználását tűzi ki a restaurátor feladatául.”

Pálfi Domokos hangszerész-tanuló a *régi erdélyi orgonák veszélyeztetettségére*, az orgonaépítők feladataira hívja fel rövid írásában a figyelmet.

Enyedi Pál

Helyesbítés

Az előző számunkban (III. évf. 4., 454.) ismertetett székesfehérvári Szalay-orgona II. manuáljának hangképe Solymosi Ferenc orgonaművész szíves közlése alapján: Doppelöfte 4', Gamba 8', Salicional 8', Dolce 8', Liebl. Ged. 8' – tehát az I. manuál utolsó regisztere a felsorolásban a Mixtura. (Az orgonát 1945-ben bombatalálat érte, a fenti adatokat a javítási előkészületek során 1949. febr. 17-én készített Angster-jegyzőkönyv – Pécs, Baranya megyei Levéltár – tartalmazza.)